

Özerklik-Temsiliyet-Etki Üçgeninde HTŞ'nin Yerelleşme ve İktidar Kurma Serüveni

Dr. Ömer Behram Özdemir
23.11.2023

Giriş

Suriye'deki iç savaşın seyrinde Heyet Tahrir Şam'ı (HTŞ) bir aktör olarak görmekteyiz. HTŞ'nin büyük bir yerel aktör olması örgüte dair bu çalışmada cevap aranacak bazı soruları ortaya çıkarmaktadır. HTŞ'nin geçmişten günümüze değişimi nasıl gerçekleşmiştir? İdlib'deki mevcudiyeti ve hâkimiyeti nasıl şekillenmiştir? El-Kaide uzantısıyken yerel bir muhalif grup haline nasıl gelmiştir? Tüm bu soruların cevapları için HTŞ'nin kapasitesinin ve varlığının Suriye savaşı için anlamını doğru tahlil etmek elzemdir.

Devlet dışı silahlı aktörlere (DDSA) dair çalışmalar ekseriyetle ya bir vakanüvislik örneği teşkil ederek metin kronolojik olarak örgütün mazisine dair bir raporlamaya dönüşmektedir ya da örgütün mazisini ve kapasitesini göz ardı eden projeksiyonlar içermektedir. Her iki ihtimalde de bir aktör olarak X örgütünün kapasitesi ve bundan kaynaklı yaşanan ve yaşanması muhtemel gelişmeler sığ olarak tahlil edilmektedir. DDSA'ların bir aktör olarak ortaya koyduğu kapasitenin çözümlenmesi bir analiz çerçevesi bağlamında örgütün geçmişi, yaşadığı dönüşüm süreci ve günümüzdeki konumunu göz önünde tutarak yapmak örgüte dair gerçekçi bir projeksiyon için zorunludur. Bir DDSA olarak HTŞ'nin kapasitesinin çözümlenmesi yukarıda HTŞ'ye dair sorulan soruların cevaplanmasına da katkı verecektir. HTŞ'nin bir DDSA olarak ortaya koyduğu aktörlük kapasitesi Ersel AYDINLI'nın Özerklik-Temsiliyet-Etki çerçevesi kullanılarak tahlil edilecek ve HTŞ'ye dair bu çalışmadaki çıkarımlara zemin hazırlanacaktır.

Özerklik: HTŞ'nin Hayatta Kalma Stratejisi

nevi şahsına münhasır özerk aktörler olabilmeleri için devlet ve devlet merkezli sistemle aralarında mesafe olması gerekmektedir⁽¹⁾. Bu mesafenin çok ya da az olması herhangi DDSA'ların bir DDSA'nın "gücünü" veya "zayıflığını" göstermemekte lakin ne derece otonom karar alıp harekete geçebildiğini işaret etmektedir. Devlete mesafeyi belirleyen faktörler ise "**devlet baskısına karşı hayatta kalabilme**" ve "**devlet desteği olmaksızın hayatta kalabilme**" kapasiteleridir. HTŞ'nin dönüşümü ve bu sürecin kapasiteye yansımaları idrak edebilmek için örgütün özerklik serüvenini Nusra Cephesi tecrübesinden başlayarak ele almak gerekir.

DDSA'lar askerî kapasiteleri nispetinde caydırıcı aktörlerdir. Askerî kapasitesi itibariyle sahada denge bozucu, sonuç etkileyici rollere sahip olan DDSA'lar bu kapasiteye ulaşmak ve

⁽¹⁾ Ersel Aydınli, *Violent Non-State Actors From Anarchists to Jihadists*, Routledge, 2016, s.8-9.

bunu sürdürebilmek için güçlü mali kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Nusra Cephesi tecrübesine bakıldığında petrol kaçakçılığı, fidye, haraç, el-Kaide ağları üzerinden akan bağış fonları⁽²⁾. gibi gelir kalemleri göze çarpmaktadır. Örgüt, DAESH ile yaşanan kanlı ayrışma sürecinin sonunda elinden çıkan petrol sahaları nedeniyle milyonlarca dolarlık gelir kaybı yaşamıştır⁽³⁾. Bu kayba rağmen ekonomik olarak hayatta kalabilen Nusra Cephesi'nin mali gücünde el-Kaide ağlarından gelen bağışlar önemli yer tutmuştur. Bu ağlardan gelen “bağış” adı altındaki para akışında Körfez ülkelerinden gelen fonların fazlalığı bilinirken örgüte İtalya'dan dahi “bağış” paralarının aktığı öne sürülmektedir⁽⁴⁾. Fidyeye gelirlerine bakıldığında ise Nusra Cephesi'nin Malula'da esir aldığı 13 rahibe için Katar aracılığıyla elde ettiği milyonlarca dolarlık gelir başta olmak üzere adam kaçırma ve fidyeyi önemli bir hayatta kalma aracı olarak kullandığı kayıtlara geçmiştir⁽⁵⁾.

HTŞ tecrübesinde ise örgütün İdlib'e sıkışıp kalmasından ötürü petrol sahalarından uzak kalması Nusra Cephesi tecrübesindeki petrol kaçakçılığı kaynaklı büyük gelirlerin alternatifinin bulunmasını zorunlu kılmıştır. Öte yandan örgütün el-Kaide ile bağlarını kopararak HTŞ adı altında yeniden yapılanması sürecinin asli amaçlarından olan “uluslararası meşruiyet” arayışı, adam kaçırma ve fidye pratiğinin de bilanço defterinden çıkması anlamına gelmiştir. Hâkim olduğu İdlib'de alternatif bir yönetim inşa etmeye çalışan ve böylece Nusra Cephesi tecrübesiyle ayrıştığını tüm bölgesel ve küresel aktörlere göstermek isteyen örgütün gelir kalemleri de alan hâkimiyeti ve tek elden yönetim ile uyumlu hale gelmiştir. Nusra Cephesi alan hâkimiyeti ve idari olarak diğer muhalif unsurlarla genel itibariyle otorite paylaşımında bulunan -bulunmak zorunda olan- bir yapıyken HTŞ'nin böyle bir iktidar paylaşımında olmadığı ve kendi idari yapısını tek başına kurarak mali kaynaklarını da yeniden yapılandırdığı görülmektedir. Örgüt, İdlib'de rejim unsurlarına ait olduğu iddiasıyla el koyduğu konut ve iş yerlerinden⁽⁶⁾, İdlib'deki sivil hükümetin topladığı zekâtlardan ve yine sivil yetkililerin görev yaptığı sınır kapılarından ciddi miktarlarda gelir elde etmektedir⁽⁷⁾.

Örgütün yeni stratejisi İdlib'de kurduğu yeni kurumlar üzerinden gelir kalemlerini çeşitlendirme yönünde olurken akaryakıt, enerji ve finans sektörleri atılım yapılan ana sektörler olarak göze çarpmaktadır. Wataad Petrol Şirketi üzerinden bölgedeki akaryakıt ticaretinde ciddi bir paya sahip olan HTŞ, bu yapı üzerinden YPG/SDG ile de dönem dönem akaryakıt ticaretinde bulunmuştur⁽⁸⁾. Milyonlarca insanın yaşadığı İdlib'in enerji ihtiyacını kendilerine

(2) Charles Lister, “Profiling Jabhat al-Nusra”, Brookings Institution, 2016. s.31.

(3) Charles Lister, The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency, Oxford University Press; 1st edition, 2016, s.202.

(4) Howard J. Shatz, "ISIS and Nusra Funding and the Ending of the Syrian War", Discussion paper for the workshop on: “The emerging security dynamics and the political settlement in Syria”, Syracuse, Italy, 18-19 October 2018, s.6.

(5) Sultan Barakat, Qatari Mediation: Between Ambition and Achievement, Brookings Institution, 2014, s.35. <https://bit.ly/3RbeIVL>.

(6) Daraj, 2018, “النصرة تصادر منازل الكفار في إدلب” <https://daraj.media/4379/>

(7) Nisreen Al-Zaraee, Karam Shaar, The Economics of Hayat Tahrir al-Sham, Middle East Institute, 2021 <https://bit.ly/3uvFVtu>.

(8) SDF Sells Syrian Oil to HTS Company in Idleb, The Syrian Observer, 2022 <https://bit.ly/3RdwG9W>

bağlı elektrik dağıtım şirketi üzerinden sağlayan⁽⁹⁾ ve bölgede tekel haline gelen HTŞ, ayrıca kurduğu Şam Bankası ile de İdlib'deki finans hareketliliği üzerinde tahakküm kurmaya çalışmaktadır⁽¹⁰⁾.

Mali kaynaklar bağlamında bakıldığında Nusra Cephesi tecrübesinde de HTŞ tecrübesinde de devlet desteği olmaksızın hayatta kalabilme kapasitesinin inşa edildiği görülmektedir. Elbette muhtelif aktörlerin bölge politikaları dolaylı olarak örgütlere siyasî ve maddi imkânların kapısını açabilir. Lakin eldeki veriler ışığında Nusra Cephesi'nden HTŞ'ye gelen süreçte finansal bir özerklik kapasitesinden bahsetmek mümkün görünmektedir. SMO'nun mali olarak Ankara ile arasındaki ilişki, YPG'nin ABD'den aldığı açık destek veya İran destekli unsurların Tahran ile aralarındaki finansal ilişkiler göz önüne alındığında Suriye'deki örgütler bağlamında da yüksek bir özerklik kapasitesinden bahsetmemiz mümkündür. Finansal kaynakların çeşitliliği ve buradan hâsıl olan özerklik, örgütün milis devşirme ve silah kapasitesini inşa etme süreçlerinde de daha özgür bir hareket alanı yaratmıştır. Milislerinin maaşlarını ödemekte sorun yaşamayan, gelirleri çeşitli kalemlerde örgütün işleyişini sürdürecektir seviyede olan HTŞ'nin, iç savaş ortamında hem milis adayı bulması hem de silah ve mühimmata ulaşması oldukça kolaydır. Bu sebeple Nusra Cephesi'nin DAESH ile ayrıştığı ve yabancı savaşçıların büyük kısmını kaybettiği geçiş dönemi haricinde ne Nusra Cephesi'nin ne de HTŞ'nin askerî manada insan kaynağı sorunu yaşadığı görülmemiştir. Diğer muhalif unsurlarla ortak gerçekleştirilen rejim karşıtı operasyonlar örgütün savaş ganimetlerine ulaşması hususunda fayda sağlarken güçlü mali kaynaklar da yine iç savaş ortamında silah kaçakçılığı pazarında her türlü silah ve mühimmata ulaşabilmek anlamına gelmektedir.

Devlet baskısına karşı hayatta kalabilme kapasitesine bakıldığında ise örgütün tüm Suriye'de faal bir yapıyken İdlib ve çevresiyle sınırlandığını görmekteyiz. Bu durum Nusra Cephesi'nin ilk yıllarındaki Suriye sathında etki sahibi olma vasfının HTŞ için geçerli olmadığı manasına gelmektedir. Lakin İdlib ve çevresine sıkışmayı HTŞ özelinde bir gelişme olarak okumak iç savaşın Rusya'nın müdahalesi sonrası tamamen değişen güç dengesini göz ardı etmek ve muhalefeti HTŞ ile sınırlandırmak olacaktır. Diğer muhalif güçlerle birlikte önce Nusra Cephesi ve ardından HTŞ; rejim, Rusya ve İran güçlerine karşı alan hâkimiyetlerini günden güne kaybetmiştir. Rejime karşı muhalif unsurların ortak hareket etmesi adına kurulan Feth'ül Mübin harekât odasının en güçlü aktörü olan HTŞ'nin tüm muhalif grupların güç kaybettiği dönemde hayatta kalabilmesi ve halen en güçlü muhalif aktörlerden biri olabilmesi örgütün "devlet baskısı karşısında hayatta kalabilme" kapasitesinin tatmin edici olduğunu göstermektedir.

HTŞ'nin özne konumunda olduğu tüm bu faktörlerin haricinde Suriye iç savaşında bölgesel ve küresel aktörler arasındaki güç dengesinin de HTŞ'nin hayatta kalabilmesine uygun zemini sağladığı görülmektedir. ABD'nin YPG'yi desteklemeyi tercih etmesi, rejim ve müttefiklerinin de ÖSO ve diğer ana akım muhalif gruplar ile savaşması, DAESH ile mücadele ettikleri dönemde dahi muhalefet içerisinde daha radikal çizgiden gelen HTŞ'nin ayakta kalabilmesine katkı

⁽⁹⁾ HTS Raises Electricity Fees in Syria Idleb, The Syrian Observer, 2021 <https://bit.ly/3SVZWne>

⁽¹⁰⁾ Hussam al-Mahmoud, "Tahrir al-Sham's bank in Idlib a need or luxury?", Enab Baladi <https://bit.ly/40NQuEh>

sağlayan diğer faktörlerdendir. Aynı anda hem ABD'nin hem de İran-Rusya-Esad rejimi hattının gerek gördükleri zaman İdlib'e havadan ve karadan müdahale etmekteki "meşrulaştırıcı" bahaneleri de "radikalleri barındıran" HTŞ'nin İdlib'deki varlığı olmuştur. Bunun dışında bir diğer faktör de 2016'dan bu yana sahanın en etkin aktörlerinden olan Türkiye'nin askerî ve siyasî kırmızı çizgileri olmuştur. İdlib'de muhalefetin rejim ve Rusya'ya karşı toprak kaybı ve buna müteakip on binlerce insanın sınır bölgelerine doğru harekete geçişi 2020'de Türkiye'yi karşı müdahaleye zorlamış ve sonunda en azından kapsamlı kara hareketlerinin sona erdiği bir sürece girilmiştir. Halep'te rejim, Rusya ve İran hattının, Fırat'ın doğusunda ise ABD öncülüğündeki koalisyonun kuzeyinde bulunan Türkiye, Suriye içerisindeki askerî varlığını iki taşıyıcı kolon üzerine bina etmiştir. Bunlar: PKK tehdidi ve mülteci sorunudur. PKK tehdidine karşı SMO ile birlikte Afrin'den Rasulayn'a kadar olan bölgede aktif olarak bulunan Ankara, mülteci meselesinde ise milyonlarca sivilin ikamet ettiği İdlib'i bir ulusal güvenlik meselesi olarak görmüştür. İdlib'in onlarca farklı noktasında kurulan Türk askerî noktalarıyla olası bir kara harekâtı tehdidinin önüne set konulurken yine de hem İdlib'in kaotik bir ortama evrilmemesi hem de olası bir rejim saldırısında yerel güçlerin etkin kalabilmesi için şartlar HTŞ'nin varlığını gerekli kılmıştır. İdlib'deki en güçlü askerî yapı olan ve süreç içerisinde muhaliflerini de ciddi şekilde zayıflatan HTŞ, İdlib'in kaderiyle kendi kaderini yan yana getirmiş ve hayatta kalabilmesini bölgesel aktörler için de elzem kılmıştır.

Devlet merkezli sisteme olan mesafeye bakıldığında ise Nusra Cephesi'nden HTŞ'ye gelen süreçte örgütün bir değişim yaşadığı aşikardır. Nusra Cephesi uluslararası sistem ve kurumlarının Suriye politikalarını hedef alan bir dili söyleminin merkezine almış bir örgüttü. HTŞ'nin lideri Cevlani, Nusra Cephesi'nin lideri olduğu yıllarda Birleşmiş Milletleri "Şam Müslümanlarına karşı Haçlıların tarafında" bir aktör olarak tanımlamıştır⁽¹¹⁾. Bugün ise bilhassa Şubat depremi sonrasındaki süreçte Birleşmiş Milletlerin çeşitli uzantılarına bağlı heyetlerin HTŞ kontrolündeki İdlib'e ziyaretler gerçekleştirdikleri görülmüştür⁽¹²⁾⁻⁽¹³⁾⁻⁽¹⁴⁾. El-Kaide'den bağını kopararak Nusra Cephesi'nin "yerel" ve "legal" bir yapılanmaya dönüşerek "muhataplar" bulmasını amaçlayan Cevlani'nin stratejisi başta BM olmak üzere devlet merkezli sisteme mesafe hususundaki değişimin asli sebebidir. İdlib ve çevresindeki hâkimiyetini devam ettirmek isteyen HTŞ'nin, hayatta kalma ve gücünü muhafaza etme stratejisinde devlet merkezli sisteme karşı Nusra Cephesi devrindeki söylemlerini terk ettiği görülmektedir. Lakin uluslararası aktörlerle ilişkilerini güçlendirdiği bir senaryoda dahi devlet merkezli sisteme kendi özerkliğine ket vuracak kadar yakınlaşmayacakları düşünülmektedir. HTŞ bu süreçte ayrıca söylem harici eylemleriyle de bir değişim süreci yaşadığını göstermek istemiştir. Suriye merkezli uyuşturucu ağının Kuzey Suriye'deki yapılanmalarına yönelik

(11) Jabhat an-Nusra – Abu Muhammad al-Julani ~ For the People of Integrity, Sacrifice is Easy, pietervanostaeyen.com, 2014 <https://bit.ly/47M18xC> .

(12) "UN Delegation Visits Quake-Hit Idlib in Syria." Anadolu Ajansı, 2023 <https://bit.ly/3uqPz0m> .

(13) Charles Lister, "Earlier today, @WHOchief@DrTedrosvisited #Idlib -- specifically Bab al-Hawa hospital & medical facilities in Sarmada, associated with @sams_usa&@ahfrelief. Yes, it's 3 weeks late, but this is a positive step -- the most senior@UNofficial to visit #Idlib, I believe" Twitter, 1 Mart 2023, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023.

(14) Charles Lister, "Interesting — another@UNvisit to the #HTS-linked Salvation Government Ministry of Development & Humanitarian Affairs in #Idlib. This comes amid continued speculation about possible@UNplans to establish a permanent office in NW #Syria.", Twitter, 24 Mayıs 2023, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023.

dönem dönem güvenlik operasyonları düzenleyen HTŞ'ye bağlı birimler⁽¹⁵⁾, ayrıca uluslararası suçlular ve DAEŞ'e karşı mücadeleyi de kendilerine vitrin olarak kullanmaktadır. Uluslararası düzeyde aranan uyuşturucu kaçakçılarının HTŞ tarafından yakalanması⁽¹⁶⁾ ve bölgedeki DAEŞ hücrelerine yönelik HTŞ operasyonları sadece İdlib'in güvenliği için değil, HTŞ'nin devlet merkezli sisteme yönelik imajı için de önem arz etmektedir. Zelin'in verilerine göre 2017-2023 arası dönemde HTŞ, İdlib vilayetinde 36 farklı yerleşim yerinde DAEŞ hedeflerine yönelik 59 güvenlik operasyonu gerçekleştirmiş ve aralarında üst düzey örgüt idarecilerinin de olduğu 279 DAEŞ mensubunu tutuklamıştır⁽¹⁷⁾.

Temsiliyet: HTŞ'nin Yerelleşme Serüveni ve Ana Akımlaşma İddiası

DDSA'lar ortak kimlik, ülkü ve değerler üzerinden belirli bir kitlenin temsilciliği iddiasında olmaktadır. Rical el-Kerame'nin Süveyde'deki Dürzi kitleyle, Maharda ve Sukaylebiye'deki USG⁽¹⁸⁾ gruplarının Hama'daki rejim yanlısı Hıristiyan kitleyle, Türkistan İslam Partisi'nin Türkî kökenli yabancı savaşçılarla olan temsiliyet ilişkileri Suriye sahasında akla gelebilecek ilk örneklerdir. Temsiliyetin DDSA'nın kapasitesi üzerindeki etkisini tahlil ederken ise örgütün insan kaynağına ulaşabilmesi ve muhafaza edebilmesi belirleyici etmenlerdir. Rejenerasyon kavramsallaştırması altında DDSA'nın "yeni üyeleri etkileme" ve "mevcut üyeleri muhafaza etme" kapasiteleri "meşruiyet inşası" ve "üyelerle örgüt arasında sadakat bağı kurulması" üzerinden tahlil edilmektedir. Nusra Cephesi ve HTŞ tecrübelerine bakıldığında örgütün temsiliyet kapasitesinin süreç içerisindeki dönüşümü ve yerelleşme ivmesi göze çarpmaktadır. Nusra Cephesi milislerinin ekseriyeti yerli unsurlardan oluşmakla birlikte ciddi sayıda yabancı savaşçıyı da bünyesinde bulundurmaktaydı. Örgüt DAEŞ ile yaşanan çatışma ve çok sayıda yabancı savaşçının bu süreçte Nusra Cephesi'nden ayrılıp DAEŞ saflarına geçmesinin ardından dahi Cevlani'nin ifadelerine göre %30'ları bulan bir yabancı savaşçı varlığına sahipti⁽¹⁹⁾ Yabancı savaşçı akımını kendisine yönlendirirken el-Kaide ağlarından faydalanan Nusra Cephesi, savaş sahasında Esed rejimine karşı gösterdiği etkili performans ile de yerel sempati kazanmıştır⁽²⁰⁾.

Sivil tabanda yayılan bu sempati örgütün savaş sahasında gösterdiği "disiplinli ve organize" örgüt imajıyla birleşince ana akım Suriye muhalefeti grupları arasında da yankı bulmuştur. Ana akım muhalif yapılara bağlı binlerce Suriyeli savaşçının örgüte katılması⁽²¹⁾ Nusra Cephesi'nin

⁽¹⁵⁾ Daniele Garofalo, "The General Security Service of the Syrian Salvation Government under the Hay'at Tahrir al-Sham (#HTS) controlled areas, released photos of an operation to arrest drug dealers in areas of #Idlib. Arrested the traffickers and seized large quantities of captgon and hashish. #Syria", Twitter, 10 Aralık 2022, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023.

⁽¹⁶⁾ Did syrian jihadists nab a notorious Italian mobster for Italy?. L'Orient Today. (2022) <https://bit.ly/47Pi3zn> .

⁽¹⁷⁾ Zelin, Aaron. "Jihadi 'counterterrorism:' Hayat Tahrir al-Sham versus the Islamic State." Combating Terrorism Center at West Point, 2023 <https://bit.ly/49RHbqM> .

⁽¹⁸⁾ Ulusal Savunma Güçleri.

⁽¹⁹⁾ Greenwood, Maja Touzari. "Islamic State and Al-Qaeda's Foreign Fighters." Connections 16, no. 1 (2017), s.92.

⁽²⁰⁾ Jabhat al-Nusra's rising stock in Syria, al Jazeera, 2013, Erişim Tarihi: Kasım 2022 <https://bit.ly/49GYcE6> .

⁽²¹⁾ Lister, "Profiling Jabhat al-Nusra", s.7.

yerelleşme amacı doğrultusunda izlediği politikaların çıktılarında biri olmuştur. Nusra Cephesi'nin feshi ve akabinde kısa bir geçiş döneminin ardından⁽²²⁾ HTŞ'nin kurulması, Cevlani'nin yerelleşme ve ana akımlaşma hedefinin önündeki "el-Kaide etiketi" engelinden kurtulması anlamına gelmiştir. El-Kaide ile bağlarını kamuoyu nezdinde yumuşak bir geçişle sonlandıran örgüt, sahada ise el-Kaide çizgisine yakın yabancı savaşçıları orta vadede tasfiye yolunu tercih etmiştir. Örgütün yerelleşmesi ve küresel cihat hareketinden ayrılmasına itirazı bulunan "şahin çizgideki" yabancı unsurlar başta Hurras ed-Din olmak üzere İdlib'deki muhtelif örgütlerin bünyesine katılırken HTŞ süreç içerisinde hem bu örgütlere hem de örgütün çizdiği politik sınırlara uymama ihtimali olan yabancı savaşçılara yönelik baskı ve tasfiye politikalarını yoğunlaştırmıştır⁽²³⁾. HTŞ bu hamlesiyle uluslararası bir güvenlik meselesi haline gelen "yabancı savaşçılar" olgusundan kendisini sıyrırken örgütün yerelleşmesi ve tek merkezden yönetilebilmesi hususunda da aşama kaydetmiştir. İdlib'de kurulan HTŞ himayesindeki hükümet, sivil kurumlar ve örgütün vilayet sathındaki işleyişinin dış müdahale ve tartışmalar⁽²⁴⁾ olmaksızın gerçekleşmesi, Cevlani'nin örgütü üzerindeki hâkimiyetini de tahkim etmiştir. Küresel cihat geleneğine bağlı ve vitrininde yabancıların da olduğu bir örgütten Suriye muhalefetini temsil hususunda iddialı yerli bir örgüte dönüşüm süreci, HTŞ'nin İdlib'de hayatta kalabilmesinin ve muktedirliği serüveninin bir nevi özetidir.

Aşırı genişleme yönetimi hususunda ise Nusra Cephesi'nin, DAEŞ ile yaşanan ayrışmada DAEŞ saflarına çok sayıda yabancı unsurun geçmesi örgüt açısından yetersizlik olarak okunmalıdır. Nusra Cephesi'nin en gösterişli günlerinde DAEŞ ile karşı karşıya geldiği anda milis havuzunun önemli bir kısmını kısa bir süre içerisinde kaybetmek, Cevlani açısından da dönüştürücü rol oynamış bir tecrübe olmuştur. Bu kez alan hâkimiyeti olarak daralan lakin hâkim olduğu bölgelerde tek başına iktidar olmayı tercih eden ve otorite olarak genişleyen örgüt, yerelleşme stratejisiyle nispeten "başarılı" bir aşırı genişleme yönetimi göstermiştir. Henüz kuruluş aşamasında bünyesine küçük çaplı yerel grupları katan HTŞ, rejime karşı savaşta diğer muhalif unsurlarla ortak operasyon odası altında hareket etmeyi tercih etmiştir. İdlib'in rejim güçlerinden alındığı süreçte yaşanan Fetih Ordusu tecrübesinin Nusra Cephesi'nin yerel kitledeki popülaritesi üzerindeki olumlu etkisi doğru tahlil edilmiş olacak ki günümüzde de Feth'ül Mübin Operasyon Odası adı altında "rejime karşı" mücadelede muhalif unsurların paydaşı olan bir HTŞ görülmektedir. Bahar Kalkanı Harekatı ile birlikte TSK'nın rejim ve Rusya'nın sahadaki kara saldırı sürekliliğine engel olması muhalif unsurların toprak kaybetme trendini durdurmuştur. Bu sürecin devamında da Feth el Mübin Operasyon Odası unsurlarının 2020-2022 arasında her yıl artan oranlarda rejim ile doğrudan çatışmalara girdikleri görülmüştür⁽²⁵⁾. Rejime karşı kurulan ortak operasyon odasının günden güne rejime karşı saldırılarını arttırması ve bölgedeki Türk askerî noktaları, bölgede rejim lehine yeni bir

(22) Şam Fetih Cephesi tecrübesi.

(23) Syrian jihadi group escalates campaign against foreign fighters in Idlib, al-Monitor,2022 <https://bit.ly/3QOuJ2x>.

(24) Yabancı unsurların usul ve işleyişe yönelik direnç ve itirazları.

(25) "Actor Profile: Hayat Tahrir al-Sham (HTS)." ACLED, 2023 <https://bit.ly/46phXgB>.

harita değişimini net bir şekilde önlemiştir. Bu hattaki en güçlü muhalif grup olan HTŞ de bu yeni realiteyi İdlib'deki otoritesini tahkim etmek amacıyla kullanmıştır.

Bunların ötesinde ise rakip gördüğü orta ve büyük ölçekli grupları tasfiye politikası güden HTŞ, bu politikada başarılı oldukça İdlib'de başat aktör haline gelmiştir. Suriye'nin en büyük muhalif güçlerinden Ahrar'uş Şam'ın idaresine müdahil olarak adeta örgüt içi bir darbeye ön ayak olan⁽²⁶⁾ HTŞ, sürecin sonunda Ahrar'uş Şam'ın önemli bir parçasını kendi nüfuz alanına alırken İdlib'deki bir numaralı rakibini de vilayet özelinde geri plana atmıştır. Bir kısım militanı HTŞ'nin kendi içerisindeki fikir ayrılıkları sonunda örgütten kopan “şahin” figürler olan Hurras ed-Din ve Ensar ed-Din gibi yapılar da HTŞ'nin tasfiye politikasına hedef olmuş ve ciddi şekilde törpülenmişlerdir⁽²⁷⁾. İdlib'deki hakimiyetini güçlendiren HTŞ bununla da yetinmemiş ve SMO kontrolündeki Afrin ve Azez'e doğru hamle yaparak hem SMO'nun kapasitesini hem de Ankara'nın olası tepkisini test etmiştir⁽²⁸⁾. Türkiye'nin ultimatomu sonucu bölgeden çekilen HTŞ, bu süreçte “Suriye muhalefetinin yegane temsilcisi” olma arzusunun önünde SMO ve Türkiye'nin olduğunu görmüştür. Öte yandan İdlib'de uyguladığı tasfiye politikalarıyla da kendisini İdlib'in muhafazası için yegane muhatap -bir nevi İdlib'in muhafızı- olarak konumlandırmıştır.

Etki: Dönüştüren Nusra Cephesi'nden Dönüşen HTŞ'ye

DDSA'ların etki kapasiteleri devletin ana aktör olduğu düzeni “dönüştürme” ve devleti aksiyona zorlayabilmek üzerinden ele alınmaktadır. Küresel çapta gerçekleşen terör eylemleri ve bu eylemlerin faillerinin ekseriyetle Suriye, Irak ve Yemen'de savaş tecrübesi olan el-Kaide ve DAESH militanları olması uluslararası kamuoyunun “yabancı savaşçılar” mevzusunu ana gündem haline getirmesine zemin hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin “yabancı savaşçılar” meselesi ile alakalı aldığı 2178 sayılı karar metninde Nusra Cephesi “yabancı terörist savaşçıların katıldığı gruplar” arasında sayılmıştır⁽²⁹⁾. Daha sonra HTŞ de bu listeye eklenmiştir⁽³⁰⁾.

Nusra Cephesi uluslararası hukuk bağlamında cüzi de olsa böyle bir dönüştürücü role sahipken İran ve Rusya'nın Suriye'de savaş süreci içerisinde artan görünürlüklerinin de bir nevi müsebbibi olmuştur. Şam ve Deyrezzor'da hem alan hâkimiyeti hem de rejimin önemli figürlerinin hedef alınmasında ön planda yer alan Nusra Cephesi, İran'ın rejimi “ayakta tutmak adına” Suriye'ye müdahalesinin diğer büyük muhalif güçlerle birlikte başlıca etkeni olmuştur. 2015'te de içerisinde Nusra Cephesi'nin de yer aldığı Fetih Ordusu koalisyonunun İdlib vilayetini rejimin tüm direnişine rağmen ele geçirmesi, Rusya'yı “doğrudan müdahaleye”

⁽²⁶⁾ Özkizilcik, Ömer, and Ömer Behram Özdemir. “Ahrar El Şam'da ‘Darbe Girişimi’ ve Olası Senaryolar.” Suriye Gündemi, 2020 <https://bit.ly/3N0Tqrl> .

⁽²⁷⁾ Hamevi, Salih el-. “İdlib'de HTŞ - Hurrasü'd-Din Rekabeti: İdeolojik Ortaklıktan Düşmanlığa”. ORSAM, 2020 <https://bit.ly/47NxoAg> .

⁽²⁸⁾ Özkizilcik, Ömer. “How a Former Al-Qaeda Affiliate Became an Existential Threat and a Wake-up Call for the Syrian Opposition.” Atlantic Council, 2022 <https://bit.ly/3MYmNul> .

⁽²⁹⁾ Fact Sheet: UN Security Council Resolution 2178 on Foreign Terrorist Fighters, <https://bit.ly/46naGOs>.

⁽³⁰⁾ Aaron Y. Zelin, “Why Is It So Difficult to Get Off a Terrorist List?”, 3 Haziran 2022, Washington Institute, <https://bit.ly/40U99yo> .

zorlayan bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir. Desteklediği Şam yönetiminin askerî olarak içine düştüğü aciz durumun İdlib'in düşüşüyle sınırlı kalmamasından çekinen Moskova, dolaylı olarak destek verdiği rejime doğrudan askerî destek vermek zorunda kalmıştır. Moskova'nın Halep ve İdlib odaklı güvenlik politikasını uluslararası kamuoyuna "radikallerle savaş" olarak satarken vitrine "Nusra Cephesi"ni koyması ve HTŞ'nin kurulmuş olmasına rağmen çoğu zaman HTŞ'yi Nusra Cephesi olarak adlandırması da Nusra Cephesi ve müttefikleri tarafından aksiyona zorlanan Moskova'nın aynı zamanda "söyleminde" de dönüşüm yaşadığı şeklinde okunabilir.

Nusra Cephesi her ne kadar bir el-Kaide uzantısı olsa da Hizbullah'a karşı gerçekleştirdiği birkaç misilleme saldırısı haricinde⁽³¹⁾ sınır ötesi eylemlere girişmeyen, hedefini Suriye rejimini alaşağı etmek ile sınırlı tutan ve bölgesel aktörleri kendi topraklarına saldırmakla tehdit etmeyen bir örgüttü. Bu sebeple rejimin müttefikleri İran ve Rusya'ya ek olarak ABD'nin dönem dönem gerçekleştirdiği nokta operasyonlarını⁽³²⁾ bir kenara bıraktığımızda, örgüte karşı küresel veyahut bölgesel ittifaklar tarafından temelli bir askerî müdahale gerçekleştirilmemiştir.

Cevlani'nin özellikle üzerinde durduğu "yeni düşmanlar yaratmama" stratejisine uygun hareket eden örgüt, HTŞ serüveninde de İran ve Rusya haricinde herhangi bir ülkeye ait askerî unsurları ne söylem ne de eylem bazında hedef almıştır. İdlib'de rejim ve müttefiklerinin olası kara harekâtına karşın kendisini de bir numaralı muhalif askerî güç olarak konumlandıran örgüt, böylece kendisine yönelik uluslararası siyasî ve askerî baskıları azaltmıştır. Bu durumda elbette İdlib'in rejim eline düşmesi halinde ortaya çıkacak ve tüm bölgeyi etkileyecek yeni ve devasa bir mülteci dalgası ihtimalinin etkisi büyüktür. HTŞ henüz arzu ettiği şerhsiz meşruiyeti uluslararası muhatapları nezdinde kazanamasa da kendisini "düşman" sınıfının dışına taşıyabilmiş ve mülteci dalgası tehlikesini de bir diplomatik avantaja çevirmiştir. Türkiye'nin gözlem noktalarıyla çevrelediği ve güvenliğini – en azından bir kara harekâtına karşı- sağlama iddiasında olduğu İdlib'in "yegâne başat gücü" haline gelen HTŞ, böylece Ankara'nın dolaylı olarak kalkını altına girmiştir. HTŞ'ye dair Nusra Cephesi tecrübesi ve HTŞ'nin Afrin'in doğusuna yönelik girişimleri hasebiyle şerhleri olan Ankara, İdlib'in güvenliği ve mülteci dalgasını engellemek amacına ulaşmak için bölgede HTŞ ile karşı karşıya gelmeyi tercih etmemektedir. Öte yandan BM'nin İdlib'e yönelik son dönemde artan ziyaretleri⁽³³⁾ de dönüştürücü etki kapasitesinin bir çıktısı olarak yorumlanabilir. Kendi varlığını İdlib'in ve dolayısıyla milyonlarca potansiyel mültecinin güvenliğine bağlı hale getiren HTŞ, böylece kendisine yönelik radikalizm şerhlerine rağmen BM ile sivil hükümet vasıtasıyla temas edebilmeye başlamıştır. Örgüt, İdlib'in Suriye ve bölge için önemini kendi dönüşüm sürecine zemin haline getirmiş ve "muhatap alınma" hususunda bölgesel aktörler ve uluslararası kurumlar nezdinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır.

(31) "Al-Nusra Says Carried out Northern Lebanon Attacks." Anadolu Ajansı, 2015 <https://bit.ly/3STvSs4> .

(32) "US Strikes Khorasan Group Targets in Syria." Anadolu Ajansı, 2014 <https://bit.ly/3RcYtYn> .

(33) "After the Recent Escalation, a UN Delegation Visits Idlib to Assess the Conditions of the Displaced-Ark News." ARK News, 2023 <https://bit.ly/3uw4fLJ> .

Sonuç

Son tahlilde HTŞ'nin Cevlani'nin "yerelleşme" siyasetine büyük oranda uyum sağlayarak süreç sonunda yerel ve İdlib özelinde tekel haline gelmiş güçlü bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Askerî olarak caydırıcı olsa da alan hâkimiyeti hususunda farklı bir geçmişi olan Nusra Cephesi'nin aksine HTŞ, sınırları fazla değişmeyen bir alanda önce kendi içerisinde fikrî olarak yerelleşmeye karşı figürleri tasfiye etmiş ardından ise başta Ahrar el Şam olmak üzere kendisine İdlib ve çevresinde rakip ya da en azından denge unsuru olabilecek diğer muhalif güçleri törpülemiştir. Bu gelişmeler esnasında İdlib'de kendisine bağlı olarak kurduğu sivil idare ve ona bağlı kurumlarla sürekliliğe sahip yerel bir idare ve ekonomi inşa etmeye çalışmıştır. HTŞ'nin küçülen saha hâkimiyetine karşın ekonomik olarak yeni kaynaklar üretebilmesi örgüte siyasî ve askerî olarak bir özerklik kazandırmıştır. Bu özerklik aynı zamanda etki kapasitesini de etkilemiştir. HTŞ'nin İdlib'de aykırı seslere karşı taviz vermeyen baskıcı tutumuna rağmen, halen sivil kitle içerisinde teveccüh görmesi örgütün askerî ve mali disiplin açısından diğer örgütlerden farklı olarak başarılı bir noktada bulunmasıyla alakalıdır. Ayrıca örgüt, isim ve politika değişimine rağmen halen asli düşman olarak rejim ve müttefiklerini hedef almakta ve kendisini İdlib'in baş muhafızı olarak konumlandırmaya çalışmaktadır. 2023 itibariyle İdlib'de diğer muhalif unsurların yaşadığı erime, İdlib'in Afrin-Azez-Bab-Cerablus hattına kıyasla daha az idari ve emniyet sorunu yaşaması örgütün iktidar yürüyüşünün büyük oranda başarı ile sonuçlandığını göstermektedir. Öte yandan tüm yerelleşme ve "radikal" yaftasından ayrılarak muhatap bulma yönündeki gayretine rağmen HTŞ, bölgesel ve küresel aktörlerle temas ve iş birliği kurma hedefinin halen uzağında kalmıştır. Bu durumda örgütün İdlib'deki otoriter yönetiminin yanı sıra örgüt lideri Cevlani ve kurmaylarının el-Kaide mazilerinin de payı büyüktür. Örgütün İdlib'deki sivil sempatiyi Suriye Geçici Hükümeti bölgelerinde bulamıyor olması da benzer sebeplerden kaynaklıdır.